



BÜRKÜT

www.burkutdergisi.com

Türk Dünyası Dergisi

Değerlendirme Makalesi

BÜRKÜT

Makale Geliş Tarihi: 20.06.2023

Journal of Turkish World

Makale Kabul Tarihi: 03.12.2023

Ensar, F., Yılmaz, M., Şenol A. ve Şenol, H. (2023). Eski bir masal anlatıcısı olarak “Afrikalı Leo”. *Bürküt Türk Dünyası Dergisi*, 2(2), 171-175. <http://dx.doi.org/10.56210/burkut20>

ESKİ BİR MASAL ANLATICISI OLARAK “AFRİKALI LEO”

Ferhat ENSAR

Bursa Uludağ Üniversitesi ferhatensar@uludag.edu.tr ORCID

Doktora Öğrencisi Muhammet YILMAZ

Bursa Uludağ Üniversitesi muhammedyilmaz71@gmail.com ORCID

Öğretmen Atila ŞENOL

Milli Eğitim Bakanlığı senolatila@gmail.com ORCID

Öğretmen Hatice ŞENOL

Milli Eğitim Bakanlığı haticesenolyeal@gmail.com ORCID

Ø. Giriş

Yaşadığımız dönem elimizden kaçıp gittiğinde yaşanmışlıklar “an”ı sonsuza dek donduran tarihe dönüşür. Yaşanmışlıklar ile yaşayanlar arasındaki zaman ve mesafe ne derece artarsa tarihsel olanın masalimsiliği da o oranda artar. Bu yüzden ki tarihî romanlar okurunu, yaşanan andan alıp yüzyıllar öncesinin yaşanmış zamanı ve ortamına çekmekte daha başarılı olur; çünkü okur, romanın anlatıcısının yanında merak içinde bir dinleyicidir. Gurbetin içinde bir göç, sürgün ve kendi benliğini kabul eden bir toprak arayışının romanı olan *Afrikalı Leo*, bu arayışa okurunu da davet eden bir roman. Endüslü Müslüman’ların, Kastilyalıların zulmünden ve kısıtlamalarından kaçıp onları “kabul eden topraklara” yolculuğun romanı.

Kitap El Hamra Sarayı’nda tartıcı başı olan Muhammed’in oğlu Hasan’ın, kırk yıllık ömründe yaşadıklarını, yazgısının ona bahsettiği sevinçlerini ve hüznünü anlatır.

1. Döşeme

Dünyanın belleği savaşlar ve göçlerle doludur. Göçler ve savaşlar birbirinin hem nedeni hem de sonucudur. Ama “insan” her ikisinin de temel nedenidir. Çünkü insan; bazen bir yere hâkim olmak için saldıran, bazense başka bir yere “ait” olmak için göç edendir. Göçün en seçkin nedenlerinden biri bu “ait olma” duygusudur. İnsan kendini var edebildiği, kendi iradesiyle ve hissiyatı ile yaşayabildiği yere aittir. Bu yüzden ki yaşadığımız şehir düştüğünde iradeniz de onunla birlikte düşer. Yazgınız elinizden alınarak başkasının kaleminin mürekkebine veya harflerin sese dönüştüğü dudaklarına verilir. Durum böyle olunca yapılacak iki şey vardır sizin için: Ya kendi benliğinizi koruyacak topraklara göç etmek ya da kalıp toprağınızla, şehrinizle

Bürküt Türk Dünyası Dergisi, 2(2), 2023, 171-175, TÜRKİYE



birlikte yeni kimliğinize dönüşmek. Müslüman, Arap el-vezzan ailesinin ve Hasan’ın hikâyesi birincisini seçmeleriyle başlar. Hristiyan Kastilyalılar Granada’da, El-Hamra sarayının gölgesinde kırmızı şarabını yudumlarken... Granadalı şeyh Estağfirullah’ın dilinden duyduğumuz bu ayette tam olarak bu “ait olmayı” açıklar gibidir:

(İslam dışı bir yerde tavizler vererek ve hiç rahatsızlık duymadan, tağutlarla uyum sağlayarak yerlerinde kalmakla)kendilerine yazık edenlerin canlarını melekler alırken: (Dinde ne haldeydiniz? derler. Onlar da:)Biz o yerde (baskı altında, dinin emirlerini yapamayan) çaresizlerdendik, derler.(Melekler): Allah’ın yeri geniş değil miydi, oradan hicret etseydiniz ya! derler (Feyizli, 2016, 97-98. Ayet)

Maalouf’un ilk romanı “Afrikalı Leo” 15.yy.ın sonu ile 16.yy.ın başlarında Kastilyalıların Granada’yı kuşatması ile başlıyor, Tunus kıyılarında bitiyor. Roman, ana karakter ve aynı zamanda anlatıcı olan Hasan’ın kırk yıllık anılarını geri dönüş tekniğiyle anlatmasından oluşuyor. Bu anlamda bir hatıra kitabı hüviyetinde. Roman anlattıkları kadar anlatım tarzı ile de önem arz ediyor. Olayları Hasan’ın anıları olarak dinliyoruz. Hatıralarını bazen doğrudan kendisinden; bazense annesinden, babasından, arkadaşından dinliyoruz. Çok yönlü bir kişilik olarak okurun karşısına çıkan Hasan’ın hikâyesinin ilginçliği daha romanın ilk sayfalarında okura hissettiriliyor.

2. Fasıll

Roman; masalların merak uyandıran; dinleyeni, okuyanı yaşanılan zamandan ve mekândan alıp olayların içine sürükleyen bir anlatımla başlıyor:

Ben, Hasan, tartıcıbaşı Muhammed’in oğlu, ben , Giovanni Leone de Medici; bir berberin sünnet ettiği, bir papanın vaftiz ettiği ben. Şimdi Afrikalı diye anılıyorum, ama Afrikalı değilim, Avrupalı da Arabistanlı da değilim. Bana Granadalı, Faslı, Zeyyatlı da derler ama ben hiçbir ülkeden, kentten ya da boydan değilim. Yolların oğluyum ben, ülkem kervan, yaşamımsa yolculukların en beklenmedik olanı.

Romanın dört ana bölümüne- Granada Kitabı, Fas Kitabı, Kahire Kitabı-Roma Kitabı-geçilmeden önceki epigrafla okurun zihninde şu sorular oluşur veya oluşturulur:

- Hasan kimdir? Giovanni Leone de Medici kimdir? Farklı kültür ve uluslara ait olduğu anlaşılan farklı isimler neden aynı insan için tesmiye edilir.
- Tartıcıbaşı Muhammet kimdir?
- Sünnet edilen biri neden vaftiz edilir? Zira iki ritüel iki ayrı dine mahsustur.
- Romanın ana karakteri Hasan, Giovanni Leone de Medici diğer adıyla Afrikalı nasıl oluyor da hem Afrikalı hem Avrupalı hem de Arabistanlı, Granadalı, Faslı, Zeyyatlı olarak anılırken kendini hiçbir ülkeye veya şehre ait hissetmiyor?

Bu aslında -okuru- henüz okurca bilinmeyen bir hikâyenin masalımsı atmosferine çekmek için kurgulanmış gibidir. Roman masalımsı bir yolculukla devam eder. Granada, Fas, Sudan, Tunus, Kahire(Mısır), Arabistan, İstanbul, Roma... İlk satırlarda karşımıza yeni doğmuş bir bebek olarak çıkan Hasan, son sayfalarda artık yazgısını yaşamış bir bilgedir. Tıpkı masalarda olduğu gibi iniş çıkışlar yaşayan ama her zaman ilahî bir güç tarafından gizlice korunan bir masal karakterine benzer. Öyle ki okurun karşısına bir bukalemun gibi binbir renkle çıkar. Okurun bu renkleri takip etmek için roman boyunca dikkatini taze tutması gerekir. Öyle ki Hasan; “bütün diller benim dillerim” diyen ve Arapça, Türkçe, Latince, İtalyanca bir çok dilli bir seyyah,



Akdeniz’de küçük bir gemide işgalden kaçan küçük bir çocuk, bazen Fas kıyılarında denizi içine soluyan bir mülteci, on beş yaşlarında Timbuktu’ya giden bir elçiye yoldaş, on yaşında Fas’ta bir berber çırağı, on üç yaşında safkan atın üstünde hafızlığını kutlayan bir muhafız, ozanların şiirleriyle övgüler söylediği bir varsıl, ortaçağ surlarında şehri gözleyen bir gözcü, Osmanlı hanedanına bir damât, Kâbe’nin siyah örtüsünün önünde siyah yüreğini ağartmaya çalışan bir yolcu, Sicilyalı bir korsana esir, Papa X.Leo’ya armağan, ünlü ressam Raffaello’nun da katıldığı bir törende yeni ve henüz bitmemiş Aziz Pietro bazilikasında Giovanni Leone Medici adıyla kutsanan bir tutsak, ozan, diplomat, “Afrika’nın Tanıtımı” ve “Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri” kitaplarının müellifi, bilge... Bazen elleri bağlı bir köle , bazen Yusuf gibi yoksul , bazen Yusuf gibi varsıl, “Büyük Türk” Yavuz Sultan Selim önünde şiir söyleyen bir ozan... Fas’ta mülteci, Roma’da tutsak, İstanbul’da elçi...

Okur, roman boyunca Hasan’ın serüvenlerini dinler. Maalouf’un her bölüm başında “oğlum” diye hitabının ise Roma’da Maddalena’dan olan Yusuf mu yoksa masalını dinleyen okur mudur, karar vermek çok güç. Belki de Maalouf zamanı aşarak gelecek olan bir nesle sesleniyordur kim bilir. Tek bir doğru yerine birçok yanlışın, yanlış sonucunu göstermesi bundandır belki de. Geçmişin tinsel havasını “ben” anlatıcısıyla birleştirir ve okuru gri bir havaya çeker. Zaman anlatımının ise “miş’li geçmiş zaman”la yapılması anlatılanın zamansal uzaklığına rağmen ruhsal yakınlığı artıran bir etken olarak karşımıza çıkar.

Romanın ana unsurlarından biri ise kötülük yapanların kötülüklerinin farkında dahi olmaması. Çünkü yeryüzündeki her insan, topluluk veya ulus inançlarını öylesine kanıksamıştır ki yaptıkları maddi, manevi katliamların haklılığını sorgulama gereği bile duymazlar. Artık onlar için yapılması gereken tek şey inançlarının gereğidir. Roman bu anlamda hüznü bir kisveye bürünür. Tıpkı romanın önemli mekânlarından biri olan Tunuslu şarkıcı Emel Mathlouthi’nin şarkılarındaki hüznü gibi... Hasan “adsız yerlerden gelip” tüm dünyaya seslenir. Maalouf için tek ve sabit doğru yoktur ama bütün doğruları doğuran bir anne vardır: Vicdan. O yüzden insanı vicdanıyla yüzleşmeye çağırır. Vicdanını kaybedenleri ise masallardaki gibi cezalandırır. Ama onun asıl anlatmak istediği cezalar değil sorgulayan bir bireyin inançlarıyla olan savaştır

“Deli” şeyh Estağfirullah’ın Granada’nın işgaline karşı Tanrı’nın Müslümanlara yardım etmemesini bir cezalandırma olarak açıklar. Tıpkı Luther’in “Türkler Tanrı’nın bize gönderdiği bir cezadır. Onlara karşı çıkmak Yaradan’ın isteklerine karşı çıkmak anlamına gelir” demesi gibi:

Sanki Tanrı bize kıyamet gününde hiçbir şey sormayacakmış gibi. Sanki O’nun sözüne kulak asmayan ve O’nun elçisini, Tanrı onu esirgesin, umursamayan sizler değilmişsiniz gibi, sizi düşmanlarımıza karşı koruyacakmış gibi...Kent halkı cenazelerin arkasında yas tutmak, soyu sopuyla böbürlenmek , falcılara, bilicilere, büyüye inanmak, aşığılayıcı adlar ve takma adlar kullanmak gibi Cenab- Hakk’ın kesinkes yasakladığı cahiliye dönemi törelerini yeniden canlandırırken, Tanrı Granada’yı niye tehlikelere karşı korusun...Tanrı’dan korku! Tanrı’dan korkun. Yaşlandığınız zaman da, fakat gençken de O’ndan korkun. Güçsüz olduğunuz zaman da O’ndan korkun. Güçlü olduğunuz zaman O’ndan daha fazla korkun çünkü o zaman Tanrı daha da acımasız olacak. (Maalouf, 2017, s. 43-44)

Müslümanların görkemli El-Hamra sarayının işgalinin Tanrı’nın bir cezası olarak yorumlar. Veba ile karşı karşıya kalan Mısır kralı Kansu’ da Estağfirullah gibi Tanrı tarafından cezalandırıldığını düşünür. Hastalığından kurtulmak için esrarı, şarabı yasaklar, halkın sırtındaki ağır vergileri hafifletir. Çünkü böylece Tanrı’nın cezasının da hafifleyeceğini düşünür. Hasan’ın



eniştesi Harun’un eşkıya Zervali’den varsılığa ulaştıktan sonra diyetini ödetmesi de başka bir örnektir. Zervali masum bir kıza Cüzzamlı diye attığı iftiranın bedelini öder.

Roman boyunca vurgulanan en önemli kavramlardan biri de “özsaygı”dır. Hasan belli bir varsılığa ulaşmasından sonra düşüncesini dikte eden arkadaşından ayrılmasını “özsaygımı yitirecektim” diye ifade eder. Emir altındaki insanların özsaygılarından ödün verdiklerini düşünür. Yöneticilerin ise halkın manevi duygularını kullanarak zenginleştiklerini ve halka yasakladıkları yasaklarla dolu bir hayatı yaşadıklarına inanır. Dinin ise her dönemde istismarcılar için geçer akçe olduğunu ve Katolik Vatikan’ın Luther’le olan kavgasını şu sözlerle anlatır;

Roma’nın üst düzey din adamlarının yaşam biçimleri için çok para harcanmakta, oysa yalnızca Kiliseye hizmet edenlerin yaşadığı bu kentte hiçbir şey üretilmemektedir. Her şey Floransa, Venedik, Milano, ya da daha başka yerlerden satın alınmakta. Harcamaları karşılayabilmek için papalar dinsel rütbelere satmaya başlamışlardır. Kardinallik on bin, yirmi bin, otuz bin dükkaya satılmakta. Para öderseniz günahlarınız bağışlanıyor. Kısacası Kutsal Baba Cennet’i satmak istiyor. Luther’le kavga böyle başladı (Maalouf, 2017, s. 314).

Oysa “bir toplum en güçsüz bireyini yalnız bıraktığı anda dağılmaya başlar”. Toplumu oluşturan bireylerin varlığı bir toplumun belli bir kısmının varlığına feda edilmemelidir. Çünkü bireyin hassas vicdanı toplumun vicdanını oluşturabilir ama toplumun genel vicdanı bireyin vicdanını oluşturamayabilir. Hatta bireyin vicdanını yaralayabilir. Sağduyunun varlığı ancak bireyin, toplum kümesinin içinde bir iç küme olmasıyla korunabilir. Hem kendi içinde korunaklı hem de kendi dışındaki topluma ait olarak.

Hasan henüz on beş yaşlarındayken ticaretle belli bir servete ulaşınca Cenovalı tüccar şöyle nasihat eder:

Çünkü varsıllık ve güç sağduyunun düşmanıdır. Bir buğday tarlasında kimi başakların dik durduğunu kimilerinin de boyun büktüğünü görmüyor musun? Dik duranların içi boştur. Öyleyse seni bana getiren ve böylece Tanrı’nın yardımıyla sana varsıllık yollarını açan alçakgönüllülüğü elden bırakma. (Maalouf, 2017, s. 205)

Böylece gücün, muktedir olanın hata yapmaya en yakın olan olduğunu söyler. Güç arttıkça sağduyunun yerini kibir alır. Dünya mirasının en zengin vârislerinden olan Akdeniz coğrafyasındaki dinmeyen kanın nedeni de bu değil midir? Güç ve kibir. Dayısı Hali günümüzde Mali sınırları içerisinde kalan Timbuktu dönüşünde ölüm anında yazdığı vasiyet mektubunda Hasan’a “Özellikle siyahlar üzerinde pek çok sultanlıklar bulunduğunu , sürekli olarak birbiriyle savaştıklarını, fakat ilerlemek için bir çabaları olmadığını anlat” (Maalouf, 2017, s. 184) der.

3. Dilek

Bilindiği üzere masallar dilek dileyerek bitirilir. Kötüler kaybetmiş, iyiler kazanmıştır genellikle. Dinleyen, okuyan kendine özgü ileticiyi alıp heybesine koymuştur. Maalouf da romanını böyle bir hediyeyle bitiriyor. Yani iyi dilekleri olan bir nasihatle. Oğluna seslenerek-sanırım oğlu bütün okuyanlardır artık:-

Sen Roma’da ‘Afrikalı’nın oğlu’ydu; Afrika’da ‘Rumî’nin oğlu’ olacaksın. Nereye gidersen git, birileri sana derinin rengini ve dualarını soracak. Onların itkilerini hoşnut etmekten uzak dur! Oğlum, çoğunluk önünde boyun eğmekten kaçın! İster Müslüman, ister Hristiyan, ister Yahudi olsunlar, seni olduğun gibi kabul etmeliler ya da seni yitirmeyi göze almalılar. İnsanların görünüşünü dar bulduğun zaman kendi kendine Tanrı’nın ülkesinin çok geniş olduğunu söyle.



O'nun elleri çok geniştir. O'nun yüreği de çok geniştir. Uzaklara gitmek, denizler, sınırlar, ülkeler, inançlar aşmak fırsatı çıktığı zaman hiç duraksama. (Maalouf, 2017, s. 373)

Maalouf, kırk yaşında bir bilge Leo'nun dilinden; kimlik çatışmalarından, teninden, yaşadığı coğrafyanın kaderinden gözyaşı akıtan herkese, bu gözyaşını hissedenlere olduğu kadar bu gözyaşına gözlerini ve kalplerini mühürleyenlere de “Onlar Da İnsandı” diyor. Böylece “Ölümcül Kimlikler”e yaşam alanı açıyor. Doğu'nun bütün limanlarından topladığı insan kokularını Leo da sentezleyerek... Kim bilir belki de Leo, bu dileğiyle bütün insanlığa gönderdiği bir elçidir.

Kaynaklar

Feyzli, H. T. (2016). *Feyzül Kur'an*. Server.

Maalouf, A. (2017). *Afrikalı Leo*. (S. Raşa, Trans.). YKY.

